

Iskoristiti pogodnosti industrijskih parkova i slobodnih zona - kako se odreći poreza a privući investitore, povećati zaposlenost i državne prihode?

Poslovanje pod specijalnim državnim i opštinskim olakšicama uspješan je metod za privlačenje direktnih investicija i povećanje uposlenosti. Sve do ulaska u Evropsku uniju, Srbija može davati poreska oslobađanja i direktne finansijske podsticaje u slobodnim zonama i industrijskim parkovima. Tako rade i u našem ekonomskom okruženju (Hrvatska, Makedonija i Turska). Kod nas se još postavlja pitanje koji je motiv države da se odrekne prihoda? To stvara svojevrsni paradoks. Kako se država može odreći onoga čega nema? Na neizgrađenim livadama ne ubiru se porezi. Kad bi se unapred odrekla poreza omogućila bi se lakša izgradnja novih proizvodnih pogona. Državne prihode tada treba očekivati kroz naplatu PDV-a na povećanu potrošnju koja će se javiti sa novom uposlenošću. Tako će dobiti prihod koga se odrekla kad ga nije ni imala.

Oslobađanje poreza na plate za nova radna mesta i poreza na dobit novih fabrika u industrijskim parkovima i slobodnim zonama Srbije može biti efikasan način za privlačenje direktnih investicija do priključenja Evropskoj Uniji. Poreska oslobađanja treba ponuditi u kontrolisanim prostorima slobodnih zona u sastavu industrijskih parkova.

Dobri primeri

Dobar primer je Dubai. Na praznim peščanim dinama (gde nije bilo prihoda) država se odrekla poreza i carina. Danas se tamo nalazi Jebel Ali Free Zone, jedna od najuspešnijih slobodnih zona u svetu, koja se prostire na 100 kvadratnih kilometara sa više od 1.000 inostranih kompanija.

Ponuda lokacija sa specijalnim pogodnostima za poslovanje primenjuje se u svetu sa velikim uspehom. Njihov broj naročito je uvećan u poslednjih desetak godina. Veliki broj preduzeća koriste zone i parkove u Kini, Meksiku, SAD-u, Turskoj, Egiptu, Poljskoj, Mađarskoj, itd.

Brojne pogodnosti

Princip na kome počiva ideja slobodnih zona vrlo je jednostavan: pružiti pogodnosti u oblasti fiskalne politike u kombinaciji sa dodatnim stimulacijama na državnom i lokalnom nivou. Na taj način, stvoriti atraktivna mesta za ulaganje kapitala, prostore ubrzanog razvoja i uposlenosti.

Uslov da koncept industrijskih parkova i slobodnih zona efikasno privuče nove direktne investicije je ponuda maksimalnih podsticaja i pogodnosti. Osim režima poslovanja bez carina i PDV-a, (koji omogućava Zakon o slobodnim zonama za uvozno-izvozne poslove i proizvodnje namenjene izvozu), investitorima se može ponuditi i skup atraktivnih pogodnosti i olakšica na unapred određenim lokacijama, (sve na jednom mestu):

- fiskalne pogodnosti - oslobađanja od poreskih opterećenja rada i kapitala kao što su porez na plate (12%) i porez na dobit preduzeća (10%); poreski krediti; postojeća poreska oslobađanja; ubrzana amortizacija osnovnih sredstava,

- postojeće finansijske pogodnosti - direktna finansijska podrška SIEPA-e malim i velikim investitorima; subvencije Nacionalne službe za zapošljavanje namenjene poslodavcima,

- specijalne pogodnosti za korisnike slobodnih zona i industrijskih parkova - niske cene usluga operatera zona i parkova; objedinjene usluge logističkih centara (carinsko posredovanje, organizacija transporta, pretovari, skladištenja...); niske cene zakupa prostora i zemljišta; itd.

- pogodnosti lokalne zajednice - ponuda opštinskog zemljišta i infrastruktura po cenama povoljnijim od tržišnih; oslobađanja od opštinskih poreza i dažbina za izgradnju i eksploataciju objekata; ponuda objekata za brownfield investicije bez naknade; itd.

Treba naglasiti da je korišćenje podsticaja u slobodnim zonama mera koja je vremenski ograničena. Dan ulaska u Evropsku Uniju je trenutak kada se mora ukinuti deo primenjenih podsticaja. Direktne državne finansijske subvencije neće biti dozvoljene, osim regionalnih podsticaja koje ne zabranjuje ni Svetska trgovinska organizacija (World Trade Organisation - WTO). Osim oslobađanja od PDV-a ostali porezi se moraju ponovo uvesti. Međutim, tada neće to biti tako važno, ukoliko je u međuvremenu ispunjen cilj privlačenjem direktnih investicija, ukoliko je izvršen transfer novih tehnologija, edukovana radna snaga i povećana uposlenost. To dokazuje primer širom sveta poznatih slobodnih zona u Kini. Posle perioda nultih poreza i pružanja svih vrsta benefita stranim investicijama kineske vlasti su vratile poreze u svojim zonama. Njihova sadašnja prednost je obučena i jeftina radna snaga koja primenjuje nove tehnologije i razvija svoje. U isto vreme sada država ubire poreze tamo gde ih nije imala. Sličan je slučaj sa "Irskim modelom" koji je iskoristio Slobodnu zonu Šenon za inicijalno privlačenje kapitala dok se kasnije pozitivan uticaj iz zone prelio na ostali deo Irske.

Prava mera pogodnosti

Neminovno se postavlja pitanje koja je prava mera podsticaja i kako je moguće izmeriti pozitivne efekte i efikasnost dodeljivanja raznih pogodnosti? Jednostavne principe za određivanje prave mere podsticaja i efekata na državu domaćina daju preporuke Centra za transnacionalne korporacije pri Ujedinjenim nacijama (UN - The Challenge of Free Economic Zones in Central and Eastern Europe, Center of Transnational Corporations):

- Troškove razvoja i održavanja slobodne zone treba da pokrivaju preduzeća korisnici zone plaćanjem zakupnine zemljišta, poslovnog prostora i održavanja i tada proklamovani podsticaji ne donose gubitak.
- Podsticaji ne treba da prevaziđu pretpostavljeni devizni priliv i ostale koristi. Meru podsticaja treba odrediti prema cilju da privuku određene industrije i za taj zadatak treba koristiti iskustva lokacija u drugim delovima sveta.
- Podsticaje treba postaviti tako, da omogućuje razvoj svih vrsta aktivnosti; osim proizvodnih treba podstaći i marketinške i poslovne usluge.
- Podsticaji moraju biti jasni, razumljivi, pouzdani i nepromenljivi.

Kada primena ovakvog instrumenta privuče investitore dobit je višestruka. Primarni proizvodni procesi u zonama omogućavaju razvoj proizvodnji namenjenih njihovoj podršci. Mala i srednja preduzeća van zona (ili u industrijskom parku) mogu snabdevati poluproizvodima i rezervnim delovima osnovne proizvodnje. Slobodne zone na taj način aktiviraju privredno zaleđe mehanizmima koji proističu iz rada njenih korisnika. Međusobna interakcija zone i zaleđa se ogleda i u pružanju raznih vrsta usluga, kao i

trgovačkim i proizvodnim aktivnostima. Tako se stimuliše kupovina lokalnih sirovina i poluproizvoda i pruža mogućnost domaćim preduzećima da snabdevaju i vrše usluge preduzećima u zoni. Direktno investicije se prelivaju van granica slobodnih zona i daju dodatni pozitivni efekat na lokalnu ekonomiju.

Na razvoj okruženja će uticati i privlačenje novih tehnologija kao i edukacija radne snage. Svuda u svetu slobodne zone doprinose transferu tehnologija. Direktni kontakt sa svetskim znanjima unapređuje najvažniji činilac razvoja - ljudski faktor. Tako se postiže razvoj ljudskih resursa kroz kontakt sa tehničkim, marketinškim, menadžerskim i ostalim naprednim dostignućima kroz razne vrste know-how aranžmana. U isto vreme logističke operacije prate proizvodne aktivnosti što dovodi do razvoja i ostalih segmenata u sektoru usluga. Veća uposlenost aktivira široku potrošnju u regionu i omogućava razvoj svih vrsta uslužnog privređivanja i trgovačkih aktivnosti.

Simbioza zona i parkova

(Lokacije potencijalnih industrijskih parkova u Srbiji)

Kakav model treba primeniti u Srbiji? Iskustva u svetu ne manjkaju. Univerzalni model ne postoji tako da je potrebno primeniti svoj - onaj koji pruža najveću dobrobit. Naslanjajući se na iskustva koja imamo sa slobodnim zonama od sedamdesetih godina prošlog veka i rastućim brojem lokacija koje mogu biti industrijski parkovi najbolji rezultat bi dala simbioza slobodnih zona i industrijskih parkova. U okviru infrastrukturno opremljenog zemljišta sa opštinskim olakšicama za poslovanje ponuditi u jednom delu parka, prostor sa režimom slobodne zone, namenjen proizvodnjama za inostranstvo. To će dati dodatnu atraktivnost prostoru, dok će ostali deo industrijskog parka biti namenjen poslovanju i proizvodnjama za domaće tržište.

Suštinske razlike između koncepta slobodnih zona (namenjenih prvenstveno proizvodnim delatnostima) i industrijskih parkova nema. U slobodnim zonama poslovanje namenjeno prvenstveno inostranim tržištima oslobođeno je plaćanja carina i PDV-a. Može se tako u okviru industrijskog parka formirati slobodna zona gde će se instalirati samo uvozno/izvozni proizvodni programi.

Na taj način se stvaraju prostori ubrzanog privrednog razvoja koji u svom sastavu koriste više vrsta mogućnosti za poslovanje:

- postojeće objekte i infrastrukturne kapacitete napuštene u procesu tranzicije (namenjene za brownfield investicije);

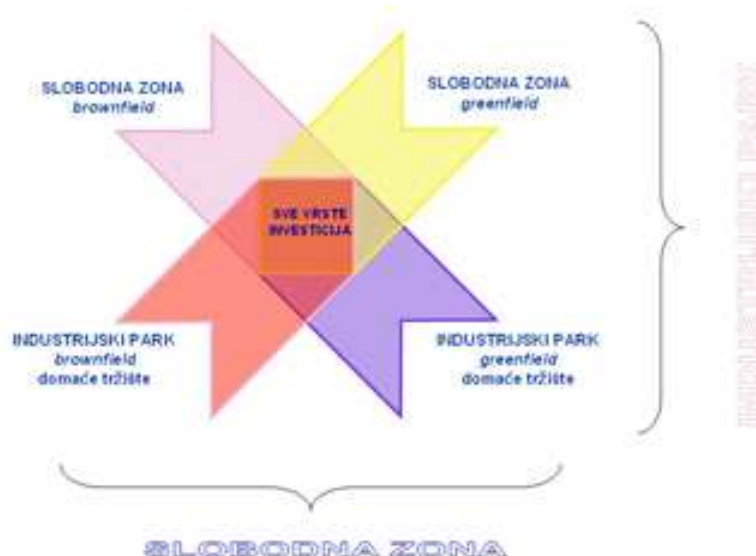
- infrastruktorno opremljeno zemljište za greenfield investicije namenjene izvozno orjentisanim proizvodnim programima sa režimom slobodne zone – slobodna zona;
- infrastruktorno opremljeno zemljište namenjeno za greenfield investicije namenjene proizvodnim programima orjentisanim za domaće tržište - industrijski park;

Ovakvom kombinacijom različitih namena i koncentracijom svih pogodnosti koje je moguće pružiti (državnih, lokalnih samouprava i preduzetničkih) dobija se fleksibilan sistem koji zadovoljava sve potencijalne potrebe mogućih investitora gde svako može naći za sebe ono što mu odgovara.

Iz prakse Slobodne zone Pirot, u poslednjih deset godina, potpuno je jasno da investitorima treba ponuditi veliki broj mogućnosti. Jedni traže zakup postojećih objekata, drugi su spremni da grade objekte, neki su okrenuti isključivo izvozu a neki domaćem tržištu. Za uvozno-izvozne proizvodnje najbolje je da budu locirane u delu industrijskog parka koji je u isto vreme i slobodna zona. U tom delu parka važe tada dva kompatibilna zakona – Zakon o industrijskim parkovima (kada bude usvojen) i Zakon o slobodnim zonama, dok je za proizvodnju namenjenu domaćem tržištu, koja koristi domaće sirovine, potpuno nepotrebno korišćenje slobodne zone.

Simbioza slobodne zone i industrijskog parka se ogleda u preklapanju svih vrsta pogodnosti, državnih i lokalnih, na jednom mestu, što ceo koncept čini atraktivnim prostorom za ulaganje kapitala.

Praksa u svetu pokazuje da slobodne zone, osnovane na bilo kojem geografskom i privrednom području, omogućavaju brzo privlačenje direktnih investicija i povećavaju nivo uposlenosti radne snage. Slobodne zone su doprinele značajnom povećanju uposlenosti niskoobrazovane populacije, rešavajući na taj način velike probleme neuposlenosti u mnogim zemljama u razvoju. Oko 42 miliona radnika je danas direktno i indirektno uposleno u slobodnim zonama, od kojih u Kini 30 miliona, Meksiku 2 miliona, Srednjem Istoku 700.000, Americi 300.000 i državama u tranziciji 250.000. Direktno strane investicije poslednjih godina beleže manji pad u državama sa razvijenom mrežom slobodnih zona. Promet kroz zone Turske u 2003. godini je bio 11 milijardi dolara, dok je u 2008. godini dostigao sumu od 24,5 milijarde dolara.

Najvažniji je odnos države

Za uspeh ovog koncepta najvažniji je odnos države i njenih organa prema slobodnim zonama. Samo slobodne zone koje imaju snažnu podršku države mogu postići uspeh. Veoma je dobro što smo 2006. godine doneli novi Zakon o slobodnim zonama koji je usaglašen sa zakonodavstvom Evropske Unije. Formirana je i Uprava za slobodne zone pri ministarstvu finansija koja ima razvojnu i kontrolnu ulogu. Na taj način je stvorena dobra osnova za razvoj. Potreban je još jedan korak. Uvesti olašice koje će privući investitore. Vlade zemalja u regionu (Hrvatska, Makedonija, Rumunija i Turska) pružaju veću podršku konceptu razvoja slobodnih zona od nas. Time industrijski parkovi i slobodne zone Srbije gube konkurentnost. Sada pravi trenutak da uradimo isto imajući u vidu da veliki broj razvojnih dokumenata (usvojenih poslednjih godina), predlaže osnivanje i razvoj slobodnih zona kao efikasno sredstvo regionalnog razvoja.

Uspeh projekta slobodnih zona je garantovan samo onda kada svi učesnici u njihovom razvoju i poslovanju mogu da ostvare svoje ekonomske i druge interese. U procesu poslovanja slobodnih zona dolazi do povećanja efikasnosti poslovanja nacionalne privrede, preduzeća za upravljanje zonom i korisnika zone. Takav trend za kratko daje očekivani rezultat: država povećava uposlenost i priliv direktnih investicija, a slobodna zona i korisnici (preduzeća u zoni) ostvaruju veći profit, stvarajući na taj način uslove za brži sopstveni razvoj.

U tom smislu se nameće zaključak da država (u realizaciji strategije nacionalnog razvoja) treba da upotrebi slobodne zone namenjene proizvodnji (u okviru industrijskih parkova), kao instrument za privlačenje direktnih stranih investicija, novih tehnologija i povećanje uposlenosti. Na ovaj način može se znatno ubrzati regionalni i državni privredni razvoj, a nacionalna ekonomija uspešno uključiti u međunarodne ekonomske tokove.

Motiv države i lokalne samouprave da kroz određene povlastice i beneficije razvija slobodne zone ogleda se u izraženom interesu države da privlačeći strani kapital transferiše nove tehnologije i poveća uposlenost, naročito u nerazvijenim područjima. Kako u tim područjima nema dovoljno preduzeća koja uspešno posluju, država se, praktično, ne odriče fiskalnih prihoda, već stvarajući povoljan poslovni ambijent, može da očekuje za određeno vreme prihode iz sekundarnih izvora, kao što su doprinosi iz rada i radnih odnosa radnika; trošenje zarada radnika iz zone u trgovinama u okruženju; potrošnja domaćih proizvoda i rast njihove proizvodnje; interakcija preduzeća iz zone sa domaćim; snabdevanje firmi u zoni domaćim repromaterijalima, itd.

(Autor: dr Dragan Č. Kostić, direktor Slobodne zone Pirot i predsednik Grupacije slobodnih zona PKS)

